

TILL FRIHETERNAS LAND

Ord&visor

Förlaget där författarna samarbetar

Du hittar böckerna på

www.ordvisor.se

© Anita Lundmark, 2026

Ord&visor förlag

Fäbodgatan 135, 931 56 SKELLEFTEÅ

Tel: 070-325 42 63

E-post: boka@ordvisor.se

Omslag: Ulla Hamberg

Grafisk form: Ord&visor

ISBN: 978-91-90001-46-2

ANITA LUNDMARK

*Till
friheternas
land*

Ord&visor förlag

Skellefteå 2026

*Det är svårt och stort och ensamt
att bryta upp och börja om
men det finns ingen plats för oss här.*

*Vi skapar något nytt tillsammans
du och jag
vi trotsar rädslan
för det nya.**

*Ur De tio årstiderna, av Peter Gustavsson

Till minne av Anna och Lars
min mormors morfars mor och far

UPPBROTET

Dansaretorpet i Brindoset

25 januari 1806

Smärtan gled som glödande knivblad. Den började i ryggslutet, fortsatte över höfterna och vidare ned i de tunna benen. Anna kvävde skriket och höll andan. Bet i underläppen och låg blickstill i bädden. Tystnaden kröp runt henne, kall och obeveklig.

Efter en evighet sipprade den brännande svedan ut ur kroppen. Hon fyllde lungorna med luft och öppnade långsamt ögonen, vilade blicken på pörtets sotiga takstockar. Inte kunde det väl vara dags än? Det borde vara minst en månad kvar. I buken rörde sig ingenting, men i bröstet började orons svarta orm sitt plågsamma krälände. Den gled runt och sträckte sig upp mot halsen. Måtte det inte ha hänt barnet något. Det hade varit så stilla på sistone.

Strax efter jul, innan karlarna for iväg på timmerhuggningen, hade hennes Lasse lagt näven på magen. Då var det full fart och handen studsade av sparkarna.

”Vilken bullerbas. Där är inte mycket plats”, hade han sagt. ”Nå, men du ska se att han vill ut snart.”

Han var övertygad om att det skulle bli ett gossebarn den här gången också, inte konstigt eftersom de fyra barn hon fött hittills alla hade varit pojkar. Själv var hon inte lika säker. Men det var oviktigt, bara barnet var vid liv.

Hon vände sig försiktigt på sidan. En fjärilsvinge fladdrade under naveln. Eller var det inbillning? Hon strök med fingertopparna över den spända huden och väntade. Allt var stilla. Utom ormen som slingrade sig oupphörligt.

Intill henne på bänken sov pojkarna. De som inte vilade hos Gud. Hon anade Gustafs rågblonda kalufs under kanten på fårskinnsfällan. Tänka sig, hennes förstfödde var snart elva. Lille Hindric låg så nära att hjärtslagen nådde henne genom särken. Hon begravde näsan i hans mörka, ostyriga lockar. Han doftade jord, även mitt i vintern. Till våren var det fyra år sedan han föddes. Då gick allt bra. Men det kunde sluta illa också, riktigt illa. Det visste hon alltför väl.

Det var gott om plats på bänken nu när Lasse inte var hemma, men hon saknade hans värme och den trygga doften av svett och vältuggad grankåda. De rosslande snarkningarna, armarna runt hennes kropp och de stora händerna, så smeksamma trots alla valkar. Och de okynniga blickarna. Liksom flera andra vintrar hade han fått arbete långt hemifrån och skulle inte återvända förrän de huggit klart. Han kunde bli borta i månader och det måste hon leva med. Hellre det än att hela familjen skulle ge sig av, som han hade föreslagit.

Ett svagt molande dröjde längst ned i ryggen. Hon sneglade bort mot den andra bänken där mor Brita sov. I mörkret var det svårt att urskilja något, men mors andhämtning gjorde henne lugn. Brita hade fött sex barn, Anna var yngst av syskonen. Som traktens jordemor hade Brita dessutom hjälpt ett oräkneligt antal andra barn till livet. Mor var den som alltid funnits nära och som kunde vända rädsla och oro till frid och trygghet.

Det var lördag och Annas tur att ta fähuset. Hon lyfte på fällan och makade sig ur bädden. De kalla golvtilljorna svedde fotsulorna, huden knottrade sig. En mus pilade

över golvet och in under vedtraven. Hon drog fram pottan, hukade med benen brett isär och lättade sig. Sedan klädde hon sig raskt, slet och drog i yllekjolens linning, men hur hon än bar sig åt fick hon inte igen knappen. Den tjocka hårflätan snodde hon ihop till en knut i nacken och knöt hucklet över. Skohöet, som låg på tork vid spisen, stoppade hon i näverkängorna och drog på sig dem.

Hon rörde sig tyst för att inte väcka de andra och gick ned på knä vid den öppna spisen. Trots glödrester från gårdagen, gömda i askan, och bra drag i skorstenen ville elden inte ta sig. Veden väste och pep, släppte ifrån sig tunna rökslingor. Hon blåste på glöden och till slut fick lågorna fäste och spred ljus i den trånga kåven, där de två sovbänkarna och spisen upptog i det närmaste hela utrymmet.

Det spratt till i magen när hon reste sig. Hon lade handen utanpå den grå kjolen och förnam livet där inne. Tack och lov. Stel i ryggen var hon, men det onda var borta och det blev lättare att andas. Hon hängde järngrytan över hällen och fyllde den med vatten. Det sista rågmjölet rann ur säcken. Var den redan tom?

Hon rörde i grytan medan gröten tjocknade och bad i tysthet Gud om nåd och hjälp. Kanske skulle han till slut höra bönerna. Då skulle hon heligt bedyra evig tacksamhet, bot och bättring och flitigare besök i kyrkan. Visst hade de tak över huvudet och ved att hålla värmen, men hon önskade inget högre än att barnen slapp gå med tomma magar.

Men att önska hjälpte inte. Det gnagde i ryggen när hon lyfte den tunga grytan åt sidan. Hon lämnade kåven och drog försiktigt till den tunna dörren. Mor Brita och pojarna kunde gärna få sova en stund till.

I rummet intill brann det redan i ugnen och skuggor smög över rökstugans timmerväggar. Ovanför huvudet svävade röken medan den trevade sig fram till luckan i taket. So-

fia var redan vaken. Hon satt tyst på bänken intill ugnen, ögonen glimmade svagt i halvmörkret och Johan låg vid hennes bröst. Där fanns ständigt ett dibarn. Och för varje nytt barn blev Sofia allt mindre. Liksom krympte. Hon var hustru till Annas bror Jonas och hade fött sex barn på nio år, lille Johan var endast några månader gammal. De andra två småttingarna satt på sovbänken och blinkade sömnigt, men de stora flickorna sov ännu.

Anna gick fram till rökugnen, böjde sig och la in ett ved-trä som elden lystet tog sig an.

”Gröten är klar”, sa hon. ”Men jag tömde mjölsäcken.”

”Åh nej, du store Gud. Inte redan.” Sofia flyttade Johan till det andra bröstet. ”Då blir det minsann inga sötebröds-dagar framöver. Vi har bara två säckar rågmjöl kvar, det vet jag säkert. Halva vintern ligger framför oss och sedan hela sommaren innan vi får ny skörd. Hur ska vi reda oss? Nu blir det till att snåla, det förstår hon väl?”

”Vi får dryga ut med barkmjöl framöver.” Anna sträckte på ryggen och böjde sig bakåt. Hon kväljdes vid tanken på den bittra, kådaktiga smaken. Och Lasse fick magvärk av barken.

”Är hon inte kry?”

”Var dag har sin plåga. Jag är lite styv i ryggen bara, det släpper snart.” Hon ville inte säga något om smärtan som hade väckt henne, det skulle bara göra Sofia orolig.

”Det är så det är med spenabarn på väg, men det borde hon veta.” Sofia reste sig hastigt från bänken. ”Om ryggen värker så kan jag ta djuren idag fastän det är hennes tur. Hon kan stanna här hos barnen.”

”Asch då. Icke. Fähuset är mitt göra.” Anna gick ut i förstun och drog på sig rocken. Hon visste vad som förväntades. Av förbarmande hade de, tillsammans med mor Brita, varit inhysta här på Jonas torp alltsedan far dog i lungsoten för snart åtta år sedan. Ansvarvaret vilade på dem alla.

Snön som hade fallit under natten höll emot när hon sköt upp stugdörren. Hon blev stående i mörkret, kylan nafsade i kinderna. Himlavalvet var översållat av gnistrande stjärnor. Var det Gud som blinkade åt henne? Hon ville att han skulle se henne där hon stod på Fisklösåsen djupt inne i Dalarnes finnskogar.

”Dansaretorpet”, sa hon och blickade upp mot oändligheten. Ett syndfullt namn, men det enda som dansade här numera var lågorna under kitteln.

För snart tjugo år sedan fick Jonas soldatnamnet Dansare. Fast han egentligen hette Gustafsson Käiväräinen och numera aldrig svingade sig. Visst hände det att hon själv tog en svängom ibland, men bara när ingen såg. Det kände Gud säkert till.

Hon knäppte händerna så gott det gick i de tjocka ullvantarna.

”Allsmäktige Fader. Välsigna det lilla barnet jag bär. Och se till oss alla som lever här i pörtet.”

Hon borde väl ha lovat att aldrig dansa mer, men hon visste att det löftet skulle bli alltför svårt att hålla även om hennes älskade bror Magnus inte längre spelade den där musiken som fick henne att virvla. Det var snart sexton år sedan hon förlorade honom.

Snön knarrade när hon pulsade nedför backen. Den fuktiga värmen och lukten av kodynga slog emot henne när hon drog upp fähusdörren. Djurens klokögon följde hennes rörelser medan de otåligt trampade i båsen. Blenda låg i spiltan, hon började bli rund om magen och reste sig mödosamt när Anna kom med hö och vatten. Stoet var på tok för gammalt för att bära föl, men hon måste föda sin efterträdare.

”Du och jag Blenda.” Hon strök med handen från den lysande fläcken i pannan ned över den lena mulen. Lasse var den som bäst förstod djuren, men märren tycktes lyss-

na även på henne. ”Om det är Guds vilja hinner jag nog före, men till våren är det dags för dig.” Hästens ögon var fyllda av svärta.

Getterna ställde sig på bakbenen när hon kom med de prasslande lövruskorna. Grimla, den magra kvigan, fick sin ranson och tuggade begärligt.

Mjölkningsen började som vanligt med Gullros, som var äldst. Det var svårt att komma ned på pallen, men med knäna brett isär fick magen plats. Med en blöt trasa torkade hon juvret. Fingrarna kramade de ådriga spenarna och drog dem varsamt nedåt. Gullros stod orörlig och idisslade medan mjölken rann ned i stävan. Korna gav mindre för var dag, men än räckte det till gröten både morgon och kväll. Anna lade pannan mot den tunna komagen, slöt ögonen och drog in lukten av varm mjölk och fuktig halm.

Det var som om någon kört en dynggrepp i svanken och tryckt den ned mot pallen. Skriket kom farande genom strupen och hon knep ihop läpparna. Ett skruvstäd drogs åt runt buken. Hon höll andan och blundade. Järngreppet lossade långsamt och hon fick åter luft. När hon öppnade ögonen mötte hon Gullros undrande blick. Den osaliga ormen fick ny kraft och snodde sig girigt runt sig själv. Handflatorna var klibbiga av svett, hon torkade dem på kjolen.

Var det så här det började när hon förlorade tvillingarna? Hon mindes inte tydligt. Det var också i januari, för fem år sedan. Året innan Hindric föddes. Lille Gösta var redan död när hon till slut, efter utdragna vändor, pressade honom ut ur moderlivet. Och Måns, den stackaren, fick blott några få timmar i den här världen. Efteråt hade hon legat där med de små kropparna, fullkomliga men bleka och kalla. Ville inte släppa dem ifrån sig. Vid begravningen sa pastorn att det var Guds sätt att pröva deras tro. Måtte hon slippa ännu en sådan prövning.

Blicken fastnade på det korslagda, smidda järnstycket

ovanför fähusdörren. Även om det satt där för djurens skull skyddade det säkert även henne och det ofödda livet mot troll och annat oknytt. Inte visste hon vad som var mäktigast, gamla beprövade seder eller Gud Fader i himlen. Järnkorset kunde hon i alla fall se med blotta ögat.

Den dova värken skavde. Skulle hon lämna arbetet halvgjort? Så tusan heller. Det var hennes syssla och hon skulle göra klart. Hon sträckte på sig, tvingade de skakande händerna till nytt tag om spenarna och fortsatte att tömma juvret. Tårar droppade i stävan och blandades med mjölken.

I det svaga gryningsljuset stapplade hon uppför backen. Det var bara ett stenkast upp till pörtet, men benen var styva som vedklabbar och för varje steg drogs ryggen samman. Den isiga luften värkte i bröstet. Hon bar stävan med båda händerna, inget av det dyrbara innehållet fick skvimpa ut. Innan hon klev in i pörtet borstade hon snön från kängorna. Varje rörelse var en kamp. I förstun krängde hon av sig rocken, fick till slut fast den på kroken och öppnade dörren till rökstugan.

Värmen träffade henne och hon blev stående. Mor Brita harklade och spottade inne i kåven. Det strilade i nattkärllet. Vid bordet satt Sofias barn och väntade på morgongröten. Sofia kom inifrån kåven med det rykande tråget och kastade en hastig blick mot dörren.

”Vad är det nu då? Hon är blek som en döing i ansiktet”, sa Sofia och ställde tråget på bordet. ”Lite gröt kommer att göra gott.” Hon vände sig mot Anna. ”Varför svarar hon inte? Har hon tappat målföret?”

Anna tog sats och med stela ben stapplade hon fram till bordet, höll krampaktigt i stävan. Hon hann knappt släppa taget förrän knivarna på nytt högg i rygglutet. All kraft rann ur benen. Händerna grep om bordsskivan. Hon kippade efter andan.

”Mor är sjuk”, ropade Gustaf. Hans magra armar hängde längs sidorna och blicken flackade.

”Voj voj voj”, kved hon. ”Åh store Gud!” Hon höll emot med armarna för att inte segna ihop. Bordet vinglade till.

Blötvarmt sipprade nedför låren. Det var på tok för tidigt, men hon kunde inte hejda det. Ormen kröp runt lungorna. Klämde åt. Hon fick ingen luft.

”Men vad tar det åt henne? Hon ska väl inte bara stå där? Hon kan väl åtminstone sätta sig?” Sofia tog tag om Annas rygg och försökte dra henne ned på en pall.

”Mor!” Anna stod kvar med ett stadigt grepp om bords-skivan. ”Mor! Hjälp mig!”

De minsta barnen snyftade. Hindric försvann under bordet. Hon vågade inte se på golvet. Tänk om det var blod, det där som rann ur henne. Skulle barnet dö? Skulle hon dö? Benen riste.

Mor Britas hasande steg närmade sig bakifrån.

”Det är dags. Barnet kommer”, sa hon. ”Sofia, du går till rökbastun och tänder.” Hon vände sig mot Anna. ”Du får vila på sovbänken tills bastun är varm.”

”Inte får hon då föda här i pörtet, det är en sak som är säker”, sa Sofia. ”Bastun ska ändå eldas, det är ju lögardag.” Hon muttrade något och vände sig till de äldsta flickorna. ”Se till att alla får gröt. Och håll er borta från bastun. Vad som än händer så stannar ni här.” Hon böjde sig vid rökugnen, rakade glödkol på ett stycke näver och hastade ut.

*

Anna fuktade läpparna med tungspetsen. Det högg och svedde, liknade inget hon varit med om tidigare. Levde barnet? Hon bet ihop tänderna och kvävde skriket. Inget oväsen här i den heliga bastun. Tarmen och blåsan tömdes

i en enda sörja. Hon andades stötvis. Stönade. Var det slutet? Vad skulle det bli av pojkarna? Men Lasse var en god far, även till Gustaf.

Med stadiga händer drog Sofia av den slaskiga kjolen, tvättade henne nedtill med ljummet vatten och bredde ett rent kläde ovanpå halmen på bastulaven.

”Gode barmhärtige Gud.” Anna sträckte armarna mot det sotsvarta taket. ”Om ... Lasse ... vore hemma.”

Mor Brita kom närmare, bar med sig välbekanta dofter av sötmjök och nybakt bröd.

”Vi reder oss gott utan honom. En karl gör ingen nytta här.”

Mor drog fram en pall och satte sig nära intill, böjde sig över henne och strök med krokfingrarna över kinden. Fingrarna som tröstat och hjälpt under alla år, fnasiga och stela, men värmen strömmade från dem.

”Det är ... för tidigt”, viskade Anna.

”Det är dags nu. Bara för oss att ta emot.” Britas blick var lugn. ”Vi har varit med förr både du och jag. Du är stark och jag är klok.”

Mor hämtade den stora näverkonten och plockade under tystnad upp lindor, redskap och ett otal skinnpåsar med torkade örter. När hon öppnade dem drog bleka sommardofter genom bastun.

Mor böjde krumryggen, granskade ingående Annas ansikte och lät blicken vandra ned över halsen. Hon knäppte upp knapparna i Annas skjorta, lossade hucklet och släppte ut den tjocka hårflätan.

I skenet från elden iakttog Anna mors fridfulla ögon och de väderbitna kinderna. Följde de fåror livet hade plöjt i hennes tunna ansikte. Ett sällsamt ljus strålade från det lilla silverkorset som mor alltid bar i en kedja runt halsen.

”Med mor är jag trygg.”

Smärtorna avtog så småningom och ersattes av en ona-

turlig stillhet. Något var i olag. Rysningar fick kroppen att rista och i nästa stund var hon klibbig av svett. Hade det späda livet gett upp? Hon kramade mor Britas fingrar så att de knakade.

”Mor, hjälp mig. Rädda barnet.”

”Du har inte ont längre.” Britas blick avslöjade inte vad hon tänkte.

”Värkarna ... svaga ... kommer ... sällan.” Det var som att orden fastnade i halsen.

”Lugn, bara lugn. Aftonen vet mer än morgonen”, sa mor.

Brita blandade örterna med hett vatten. Dekokten lukade hö och smakade vämjeligt, men med en sked fick mor i henne drycken. Och några knivsuddar bävergäll.

Med slutna ögon och händerna knäppta i bön över Annas mage mässade Brita:

”Jungfru Maria,
låna mig nycklarna dina,
att öppna mitt liv,
och föda mitt barn,
i Herren Jesu namn.”

*